

Ministry of Culture and Information Policy of Ukraine
Kharkiv Korolenko State Scientific Library
Kharkiv Regional Department of All-Ukrainian Non-Government Organization
Ukrainian Library Association

Natalia Petrenko

KHARKIV REGION. WAR. LIBRARIES

Report on the thematic panel at the annual conference of the American Library Association «Books are A Refuge: Supporting Ukrainian Language Communities through Library Collections» (USA–Ukraine, June 26, 2023)

Kharkiv • 2023

Міністерство культури та інформаційної політики України
Харківська державна наукова бібліотека ім. В. Г. Короленка
Харківське обласне відділення (філія) ВГО Українська бібліотечна асоціація

Наталя Петренко

ХАРКІВЩИНА. ВІЙНА. БІБЛІОТЕКИ

Доповідь на тематичній панелі щорічної конференції Американської бібліотечної асоціації «Книги – притулок: підтримка українськомовних спільнот через бібліотечні фонди» (США–Україна, 26 червня 2023 р.)

Харків • 2023

Natalia Petrenko – Director of the Kharkiv Korolenko State Scientific Library, Head of the Kharkiv Regional Department of All-Ukrainian Non-Government Organization Ukrainian Library Association;

Data collection: **Iryna Karnaukh** – Chief Librarian of the Department of Scientific and Methodical Work

Translated from Ukrainian: **Victoria Dolbnia** – Head of Sector of the Department of Literature in Foreign Languages

Наталя Петренко – директор Харківської державної наукової бібліотеки імені В. Г. Короленка, голова Харківського обласного відділення (філія) ВГО Українська бібліотечна асоціація;

Збір даних: **Ірина Карнаух** – головний бібліотекар відділу науково-методичної роботи

Переклад з української: **Вікторія Долбня** – завідувача сектором відділу літератури іноземними мовами

Petrenko Natalia.

- P51** Kharkiv region. War. Libraries : report on the thematic panel at the annual conference of the American Library Association «Books are A Refuge: Supporting Ukrainian Language Communities through Library Collections» (USA–Ukraine, June 26, 2023) = Харківщина. Війна. Бібліотеки : доповідь на тематичній панелі щорічної конференції Американської бібліотечної асоціації «Книги – притулок: підтримка українськомовних спільнот через бібліотечні фонди» (США–Україна, 26 черв. 2023 р.) / Natalia Petrenko ; [Data collection: Iryna Karnaukh ; Translated from Ukrainian: Victoria Dolbnia] ; Ministry of Culture and Information Policy of Ukraine, Kharkiv Korolenko State Scientific Library, Kharkiv Regional Department of All-Ukrainian Non-Government Organization Ukrainian Library Association. — Kharkiv, 2023. — 7 p. — The text is parallel in English and Ukrainian.

Natalia Petrenko, Director of the Kharkiv Korolenko State Scientific Library, Head of the Kharkiv Regional Department of All-Ukrainian Non-Government Organization Ukrainian Library Association, documents the damage caused to Kharkiv libraries and the efforts of librarians to rebuild these community spaces. All data were presented on the basis of the results of scientific research conducted within the framework of the multi-platform project “Libraries of the Kharkiv region under martial law”, which is implemented by specialists of the Kharkiv Korolenko State Scientific Library in partnership with the Kharkiv Regional Department of All-Ukrainian Non-Government Organization Ukrainian Library Association.

KHARKIV REGION. WAR. LIBRARIES

The 21st century has brought a new bloody, absurd war, caused by aggressive hatred of the Ukrainian nation, Ukrainian identity, and Ukrainian culture. Ordinary “rashizm” is an ideology of genocide, a disregard for the values of a democratic society.

Kharkiv and Kharkiv region were among the first to come under attack by the Russian occupiers. By now rocket terror continues, destroying infrastructure and architectural monuments, and causing devastating destruction and painful losses to cultural space. Tens of thousands of affected families, thousands of destroyed houses, including buildings of cultural institutions. A tragically long list of mutilated book collections – victims of an aggressive and unjust war... It is currently known about 35 completely destroyed and 133 damaged public libraries in the cities and villages of the Kharkiv region.

Part of the Kharkiv region was under occupation for almost six months. Picturesque cities, where life was raging, became wasteland cities, burning places, points of pain. Occupation troops were stationed in libraries. Library stock of Ukrainian-language literature was destroyed or taken away, equipment and furniture were looted. There were cases of mining of libraries. During the occupation, Ukrainian books were replaced by “penny dreadfuls”. Libraries in Barvinkove, Hlushkivka, Dergachy, Kupiansk, Lozova, Merefa, Staryi Saltov, and Shevchenkiv experienced first-hand what the “Russian world” is all about. The occupiers have identified culture, education and humanity as their enemies. In the town of Lozova, a Russian missile strike hit a recently reconstructed cultural center. Seven people were injured, including an 11-year-old child. The city library, which was located in the house of culture, burned to the ground.

In Kharkiv, 25 library premises were damaged (windows and doors were smashed). Photos of the rubble of a multistoried building in Northern Saltovka destroyed by Russians on 5 March 2022 spread all over the world. It was here, on the ground floor, that a small public library was located, which was completely destroyed.

Libraries of educational institutions are also being destroyed. Every destroyed school means a destroyed school library. Each hit to a higher education institution is a hit to the “heart” of knowledge – the university library. Among those affected are the Scientific Library of the Kharkiv Karazin National University, the Scientific Library of the Skovoroda National Pedagogical University, the Scientific Library of the Beketov National University of Urban Economy and many others. 806 educational institutions in the Kharkiv region were damaged. According to the annual report of the Kharkiv Human Rights Group, which documents the war crimes of the Russian army in Ukraine, the largest number of damaged educational facilities was documented in Kharkiv – 172 damaged or destroyed buildings.

Unfortunately, the Kharkiv Korolenko State Scientific Library is among the damaged libraries. It is one of the oldest and largest scientific libraries in Ukraine and Europe. The library was founded in 1830. Throughout its existence, the library’s

activities have been in line with the historical periods that our country has experienced: changes in political regimes, famine, repression and personnel purges, World War II, etc. And today we are fully experiencing the peculiarities of the modern period of our history that are the consequences of the full-scale invasion of the Russian Federation.

In early March 2022, explosive waves caused significant damage to the entire library complex, which is one of the symbols of Kharkiv and helps to take shape its image of “Smart City”. The tower of the book depository offers a vast panorama of the first capital of Ukraine. The main building of the library is the historical and architectural value, having been built in 1901 by the prominent Ukrainian architect Alexey Beketov.

Shrapnel from shells and rockets pierced the roof and almost destroyed the skylight above the atrium. Each library visitor, climbing the wide marble staircase to the large reading room, admired the stained-glass windows through which light penetrated. Now it is devoid of these stained-glass windows. All the premises of the library lost most of their windows. Numerous blast waves broke the internal doors, and the ceilings in the workrooms and the facades of the buildings began to crumble due to constant shelling. The library’s heating system was destroyed.

The library’s collection includes more than 7.2 million items. The collection’s adornment is the collection of document monuments – more than 80 thousand publications. These include manuscript books and archival documents, old Ukrainian monuments; incunabula, paleotypes; collections of books from Ukrainian monasteries. There are collections of masterpieces of national and world book art of the 19th and 20th centuries, miniature editions and giant books, cartographic, pictorial, musical editions, books with bookplates. The oldest collection is the collection of ceramic stamps – textual and figurative embossments on fragments of ancient Greek amphorae and tiles of the 4th-2nd centuries BC. The damage raises concerns about the fate of the library’s collections.

During autumn and winter seasons, rains, snow and frosts added significant problems to the preservation of the collection. Precipitation got into the old book depository through a broken roof, soaking books and periodicals. It is not yet possible to carry out full restoration and repair of the buildings due to the ongoing war. However, we are trying to find charitable foundations that will finance the emergency work. We do everything in our power to preserve the books. Librarians take out water and ice during inspection visits.

If we find wet or damp books, we immediately remove them from the depositories and dry them, which is very difficult to do in an unheated room. We take preventive measures against biological damage to documents caused by microorganisms, primarily mold-forming fungi. The books affected by mold-forming fungi were treated with appropriate composition. We have to deal with the consequences despite difficult unpredictable conditions and temperature fluctuations. Due to roof leaks, it becomes necessary to move the collections from their permanent storage to rooms where it is possible to install heaters and dehumidifiers in compliance with fire safety regulations. We have to invent effective control and preventive

measures and try out different methods.

But despite all the difficulties, libraries in the Kharkiv region continue to work and keep the information front. Now, where possible, cultural institutions are resuming their work. Librarians are dismantling the rubble after the shelling, cleaning glass... and continuing to serve readers. Across the country, we are collecting books for the damaged libraries of the de-occupied territories.

All Ukrainian journalists, librarians, museum and archive workers, volunteers, and activists are carefully collecting evidence of crimes against cultural heritage committed by Russian troops on special digital platforms in real time.

The heroism and resilience of the residents of frontline Kharkiv during the repulsion of Russian armed aggression against Ukraine was recognized with the honorary award “Hero City of Ukraine” by a decree of the President of Ukraine. Cultural projects and events to raise morale and strengthen the moral and psychological state of Kharkiv residents, implemented by public librarians at the initiative of the city authorities, made a significant contribution to strengthening the city's defence. A powerful breakthrough on the cultural front of Kharkiv as the hero city was the project “The Future of Peaceful Ukraine!” which was implemented on the initiative of Mayor Igor Terekhov.

Mobile library stations were set up at metro stations. After the attacks on the Ukrainian power system, libraries became points of invincibility. Humanitarian aid headquarters have been set up in libraries. Librarians are engaged in volunteer activities: unloading and distributing humanitarian aid. They help the Ukrainian Armed Forces by weaving camouflage nets, making trench candles, preparing delicacies, collecting necessary items for the soldiers, and organizing support events.

The war is on and the damage to cultural property is impressive. Libraries, Houses of Culture, museums, schools are not military objectives that pose a threat; there is no military infrastructure around them, no military personnel. However, they are spiritual centers of Ukrainian culture, places of indomitable strength and courage of Ukrainians.

ХАРКІВЩИНА. ВІЙНА. БІБЛІОТЕКИ

XXI століття принесло нову криваву, абсурдну війну, причиною якої стала агресивна ненависть до української нації, української ідентичності, української культури. Звичайний рашизм – це ідеологія геноциду, зневажання цінностей демократичного суспільства.

Харків та Харківська область одними з перших опинилися під атакою російських окупантів. Дотепер ракетний терор продовжується, знищується інфраструктура, пам'ятки архітектури, зазнає нищівних руйнувань і болючих втрат культурний простір. Десятки тисяч постраждалих родин, тисячі зруйнованих будинків, серед яких будівлі закладів культури. Трагічно довгий список понівечених книгозбірень – жертв агресивної несправедливої війни...

Нині відомо про 35 повністю зруйнованих та 133 пошкоджені публічні бібліотеки в містах і селах Харківської області.

Майже пів року частина Харківського регіону перебувала в окупації. Мальовничі міста, де вирувало життя, стали містами-пустками, згарищами й точками болю. Окупаційні війська часто місцями свого розміщення вибирали приміщення бібліотек. Фонди українськомовної літератури знищувалися, розграбовувалися та вивозилися техніка й меблі, були випадки мінування будівель. До бібліотек на окупованих територіях натомість українських книжок завозилася бульварна література. Бібліотеки Барвінкового, Глушківки, Дергачів, Куп'янська, Лозової, Мерефи, Старого Салтова, Шевченкова на собі відчули, що таке «руський мир». Окупанти визначили своїми ворогами культуру, освіту та людяність. У місті Лозова російський ракетний удар прийшовся по нещодавно реконструйованому Будинку культури. Семеро постраждалих, серед яких 11-річна дитина. Міська бібліотека, яка розміщувалася в Будинку культури, згоріла вщент.

У місті Харкові пошкоджено 25 приміщень публічних бібліотек (вибиті вікна, двері). Світлини із завалами зруйнованого 5 березня 2022 р. росіянами багатоповерхового житлового будинку на Північній Салтівці облетіли весь світ. На першому поверсі цього будинку знаходилася маленька публічна бібліотека, яка була повністю знищена.

Також руйнувань зазнали бібліотеки освітніх закладів. Кожна зруйнована школа – це знищена шкільна бібліотека. Кожне попадання в заклад вищої освіти – це влучення в «серце» знань – його бібліотеку. Серед постраждалих – наукові бібліотеки Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, Національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди, Національного університету міського господарства імені О. М. Бекетова та багато інших. 806 закладів освіти Харківщини зазнали пошкоджень. За результатами річного звіту Харківської правозахисної групи, яка документує воєнні злочини російської армії в Україні, найбільшу кількість пошкоджених об'єктів освітньо-виховного призначення задокументовано в Харкові – 172 пошкоджені або зруйновані будівлі.

Серед пошкоджених бібліотек, на жаль, і наша – Харківська державна наукова бібліотека імені В. Г. Короленка – одна з найстаріших та найбільших наукових книгозбірень України і Європи, що була заснована ще 1830 року. Зміни політичних режимів, дві Світові війни, революції, голод, репресії, кадрові чистки – ці та інші події, якими так насичена історія нашої країни, знайшли своє віддзеркалення в багатогранній діяльності закладу за майже двохсотлітній період його існування. І сьогодні ми в повному обсязі відчуваємо особливості сучасного періоду нашої історії, а саме: наслідки повномасштабного вторгнення російських військ.

На початку березня 2022 року вибуховими хвилями завдано суттєвих пошкоджень усьому бібліотечному комплексу, який є одним із символів Харкова та допомагає формувати його образ Smart City. З вежі книгосховища

відкривається неосяжна панорама першої столиці України. Будівля головного корпусу бібліотеки має історичну та архітектурну цінність, вона зведена 1901 року за проектом відомого українського архітектора Олексія Бекетова.

Осколками снарядів та ракет пробито дах, майже зруйновано світловий ліхтар над атриумом. Кожен відвідувач бібліотеки, піднімаючись широкими мармуровими сходами до великого читального залу, захоплювався вітражами, крізь які проникало світло. Нині вони знищені. Усі приміщення книгозбірні втратили переважну частину вікон. Численними вибуховими хвилями знесено внутрішні двері, через постійні обстріли почала осипатися стеля у робочих кімнатах та штукатурка на фасадах будівель. Зруйновано систему опалення бібліотеки.

Фонд книгозбірні налічує понад 7,2 млн одиниць зберігання. Окрасою зібрання є фонд документних пам'яток – понад 80 тис. видань. Це рукописні книги та архівні документи, староукраїнські пам'ятки; інкунабули, палеотипи; колекції книг із українських монастирських зібрань. Є колекції шедеврів вітчизняного та світового книжкового мистецтва XIX–XX ст., мініатюрних видань та книг-велетнів, картографічних, образотворчих, нотних видань, книг з екслібрисами. Хронологічно найдавнішою є колекція керамічних клейм – текстових та фігурних тиснень на фрагментах давньогрецьких амфор і черепиці IV–II ст. до н. е.

Нині викликає занепокоєння доля бібліотечних фондів. Осінньо-зимовий період із дощами, снігом та морозами додали суттєвих проблем у вирішенні цих нагальних питань. Через пробитий дах до приміщення старого книгосховища потрапили опади, сталося замокання книг та періодичних видань. З огляду на те, що війна триває досі, здійснити повноцінну реставрацію та ремонт будівель поки що неможливо, але ми намагаємося знайти благодійні організації, які можуть профінансувати виконання протиаварійних робіт. Заради збереження фондів ми робимо все, що в наших силах.

Працівники бібліотеки постійно проводять оглядові заходи, під час яких виносять воду, а взимку це був ще й лід. Виявлені мокрі та вологі примірники відразу вилучаються зі сховищ, здійснюється їх просушування, що в умовах неопалювального приміщення було зробити досить складно. Проводимо профілактичні заходи щодо біологічного пошкодження документів, які виникають через вплив мікроорганізмів, насамперед грибів, здатних утворювати плісняву. Примірники, уражені такими грибами, обробляються відповідними засобами. Боротися з наслідками доводиться постійно, зважаючи на складні непрогнозовані умови та температурні коливання. Через протікання даху виникає необхідність переміщувати фонди з місць їхнього постійного зберігання до кімнат, де є можливість встановити обігрівачі, осушувачі повітря з дотриманням правил пожежної безпеки. Доводиться винаходити ефективні контрольно-профілактичні заходи, опробовувати різні методи.

Але попри всі труднощі бібліотеки Харківщини продовжують працювати та тримати інформаційний фронт. Нині там, де є можливість, відновлюється

робота закладів культури. Бібліотекарі розбирають завали після обстрілів, прибирають скло... і продовжують обслуговувати читачів. Усією країною збираємо книги для понівечених бібліотек деокупованих територій.

Українські журналісти, бібліотекарі, працівники музеїв та архівів, волонтери, активісти – ми разом у режимі реального часу на спеціальних цифрових платформах ретельно збираємо свідчення злочинів, вчинених російськими військами проти національної культурної спадщини.

За стійкість і героїзм під час відсічі російської збройної агресії фронтовий Харків згідно з Указом Президента України удостоєний почесної відзнаки «Місто-герой України». Вагомим внеском у зміцнення його оборони стали культурні проекти та заходи для підняття бойового духу, зміцнення морально-психологічного стану харків'ян, що проводилися працівниками публічних бібліотек за сприяння міської влади. Потужним проривом на культурному фронті міста-героя Харкова став проект «Майбутнє мирної України!», який реалізовувався з ініціативи міського голови Ігоря Терехова.

На станціях метро працювали мобільні бібліотечні пункти. Після ударів по об'єктах енергосистеми України бібліотеки стали пунктами незламності, у їх приміщеннях відкрилися штаби гуманітарної допомоги. Бібліотекарі займаються волонтерською діяльністю: розвантажують та роздають гуманітарну допомогу, для ЗСУ плетуть маскувальні сітки, роблять окопні свічки, готують смаколики, збирають необхідні речі для бійців, організовують акції підтримки.

Війна триває, й збитки, які продовжують щодня наноситися сфері культури, масштаби знищення культурних цінностей просто вражають увесь цивілізований світ. Бібліотеки, Будинки культури, музеї, школи – це не військові об'єкти, які становлять загрозу, навколо них немає військової інфраструктури, немає військових, вони – духовні осередки української культури, пункти незламної сили та мужності українців.

Науково-популярне видання

ПЕТРЕНКО Наталя Валентинівна

ХАРКІВЩИНА. ВІЙНА. БІБЛІОТЕКИ

Доповідь на тематичній панелі щорічної конференції
Американської бібліотечної асоціації «Книги — притулок:
підтримка українськомовних спільнот через бібліотечні фонди»

(США–Україна, 26 червня 2023 р.)

Текст англійською та українською мовами

Збір даних: *Ірина Карнаух*
Переклад з української: *Вікторія Долбня*
Редактор: *Алла Миколюк*

Видавець:

*Харківська державна наукова бібліотека імені В. Г. Короленка
пров. Короленка, 18, м. Харків, Україна, 61003*